

อาชญากรรมในม่านหมอก : บทวิเคราะห์ ปัญหาหมอกควันพิษในพื้นที่ภาคเหนือของ ประเทศไทยผ่านมุมมองอาชญาวิทยาสีเขียว

*Crime in the smog: An analytical study of the haze
problem in Northern Thailand through the lens of
green criminology*

สุนรณ กลิ่นฟุ้ง¹

Thanaporn Klinfung¹

อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

Hang Dong District, Chiang Mai Province

E-mail : p.thanaporn10@gmail.com

บทความวิชาการ

Received 28.10.2025 ➤ Revised 03.06.2026 ➤ Accepted 05.06.2026

บทคัดย่อ

หมอก ควันพิษ (Haze) เป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังในประเทศไทยเมื่อช่วง พ.ศ. 2550 และกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ผลกระทบของปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยที่อุดมไปด้วยป่าไม้ และพื้นที่ทางการเกษตร ที่ผ่านมานั้นการจัดการกับปัญหาหมอกควันพิษมักจะอยู่บนฐานมุมมองด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ในการแก้ปัญหาหมอกควันพิษผ่านกรอบแนวคิด “อาชญาวิทยาสีเขียว” โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เพื่ออธิบายว่าปัญหาดังกล่าวสามารถพิจารณาในฐานะอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Crime) ประเภทหนึ่งได้ จากมุมมองทฤษฎีทางเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล และทฤษฎีป้องกัน

¹ เลขที่ 243/3 หมู่ 7 ถนนเชียงใหม่-หางดง ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ 50230

พบว่า การเผาพื้นที่เกษตรเกิดจากการชิงน้ำหนักราคาและผลของผู้กระทำ โดยมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหายังคงดำรงอยู่ และเนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายเฉพาะในการจัดการกับการกระทำดังกล่าวในขณะที่กลไกกฎหมายและระเบียบที่มีอยู่ แม้จะมีการบังคับใช้แต่ยังขาดประสิทธิภาพเพราะแรงจูงใจทางเศรษฐกิจมีผลต่อการตัดสินใจของผู้กระทำผิดมากกว่าความเกรงกลัวกฎหมาย ด้วยเหตุนี้ การแก้ปัญหามหอกควันพิษจึงควรถูกกำหนดให้เป็นเรื่องของอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การจัดการกับปัญหานี้ควรมุ่งเน้นการแก้ไขเชิงระบบด้วย โดยมีได้มุ่งเน้นแต่การ

ลงโทษปัจเจกบุคคลปลายทางเพียงอย่างเดียว เช่น ควรเพิ่มมาตรการสนับสนุนที่จะช่วยลดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจของเกษตรกร และ/หรือผู้ประกอบการในการเผาในที่โล่งเพื่อทำให้กลไกการบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตราบกฏหมายที่มีมาตรการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา (Extended Producer Responsibility) และการเชื่อมโยงการสนับสนุนทางการเงินสีเขียว (Green Finance) เป็นต้น

คำสำคัญ : มหอกควันพิษ, อาชญาวิทยาสีเขียว, อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม, ทฤษฎีทางเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล, ทฤษฎีป้องกัน

Abstract

Haze has been a matter of serious concern in Thailand since 2007, and over the past two decades, the impacts of this problem have become increasingly severe, particularly in the country's northern region, which is rich in forests and agricultural land. Historically, efforts to manage the haze problem have primarily been based on an environmental management perspective. However, this article aims to present a paradigm shift in addressing the haze issue through the conceptual framework of "Green Criminology." By utilizing documentary analysis, it explains how this problem can be considered

a type of environmental crime. From the perspectives of rational choice theory and deterrence theory, it is found that agricultural burning stems from perpetrators weighing the costs and benefits, with economic incentives serving as a primary factor that allows the problem to persist. Currently, there are no specific laws addressing these actions. Meanwhile, existing legal mechanisms and regulations, despite being enforced, remain ineffective because economic incentives influence the offenders' decision-making far more than the fear of the law. Consequently, tackling the haze problem should be reframed as an issue of

environmental crime. Nevertheless, managing this problem must also focus on systemic solutions rather than solely penalizing individuals at the end of the chain. For instance, supportive measures should be increased to reduce the economic incentives for farmers and/or entrepreneurs to engage in open burning, which would make law

enforcement mechanisms more effective. This includes enacting laws that incorporate Extended Producer Responsibility within contract farming systems and linking these efforts to Green Finance initiatives, among other measures.

Keywords : Haze, Environmental Crime, Green Criminology, Rational Choice Theory, Deterrence Theory

1. บทนำ

พื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ยังคงเผชิญกับหมอกควันพิษ (Haze) อันมีสาเหตุมาจากธรรมชาติ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ตัวอย่างสาเหตุของหมอกควันพิษจากธรรมชาติ เช่น ไฟป่า (Wildfire) ในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจากการรายงานข้อมูลของสื่อมวลชนท้องถิ่นเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านไฟป่าซึ่งรวบรวมโดยศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหไฟป่าและหมอกควันไฟป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่ามีจุดเกิดเหตุไฟป่าระหว่างวันที่ 1 มกราคม–29 มีนาคม 2568 จำนวน 4,064 จุด เทียบกับช่วงระยะเวลาเดียวกันใน พ.ศ.2567 พบจุดไฟป่า 8,382 จุด ใกล้เคียงครั้งหนึ่งของเหตุเมื่อปีก่อน โดยใน พ.ศ.2568 นั้น พบค่าฝุ่นละอองขนาดเล็กมาก (Particulate Matters) หรือค่าฝุ่น PM 2.5 จำนวน 3 สถานีเกินมาตรฐาน 29 วัน ในขณะที่ปีที่ผ่านมา พบ ค่าฝุ่น PM 2.5 จำนวน 3 สถานีเกินมาตรฐาน 42 วัน (เชียงใหม่นิวส์, 2568)

หมอกควันพิษยังมีสาเหตุมาจากการเผาไหม้พื้นที่ทางการเกษตร (Agricultural Burning) อันก่อให้เกิดฝุ่นควันปกคลุมพื้นที่ต่าง ๆ (James Moran, Chirada NaSuwan, and Ora-orn Poocharoen, 2019) โดยในเดือนมีนาคม 2568 ศูนย์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Climate Change Data Center : CCDC) รายงานค่าฝุ่น PM 2.5 ที่วัดได้พบว่าหลายพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่มีค่าฝุ่นละอองสูงเกินค่ามาตรฐาน โดยสถานีอนามัยบ้านปางมะเขียด.ปิงโค้ง อ.เชียงดาว วัดค่าฝุ่น PM 2.5 ได้สูงถึง 625 ไมโครกรัม (Microgram) ต่อลูกบาศก์เมตร ซึ่งถือว่าเป็นระดับที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อสุขภาพ (Saksakulkrai et al., 2026) นอกจากการรายงานค่าฝุ่นละอองข้างต้นแล้ว การจัดอันดับคุณภาพอากาศของเมืองใหญ่ทั่วโลกที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ IQAir² พบว่าจังหวัดเชียงใหม่อยู่ในอันดับ 4 ของเมืองที่มีคุณภาพอากาศแย่ที่สุดในโลก และยังมีเมืองอื่น

² เป็นแพลตฟอร์มระดับโลกที่ให้บริการรายงาน ดัชนีคุณภาพอากาศ (AQI) และปริมาณ ฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) แบบเรียลไทม์ ดำเนินงานโดยบริษัทเทคโนโลยีคุณภาพอากาศสัญชาติสวิตเซอร์แลนด์

ของประเทศไทยติดอันดับโลกอีกถึง 6 เมืองในการรายงานการจัดอันดับข้างต้น

ข้อมูลการจัดอันดับคุณภาพอากาศเชิงพื้นที่ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน แสดงให้เห็นถึง

การสะสม และระดับความรุนแรงของฝุ่นควันพิษในพื้นที่ภาคเหนือโดยไล่เรียงระดับความรุนแรงจากสีแดงถึงสีม่วง (รุนแรงมาก) 10 อันดับแรก ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : การจัดอันดับคุณภาพอากาศพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนบน

อันดับ	พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ	ค่าฝุ่นละออง (ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร)
1	อ.เวียงเหนือ จ.แม่ฮ่องสอน	242
2	อ.แม่ฮี้ จ.แม่ฮ่องสอน	227
3	อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน	193
4	อ.แมริม จ.เชียงใหม่	182
5	จ.เชียงราย	180
6	อ.สันทราย จ.เชียงใหม่	170
7	อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่	169
8	อ.เมือง จ.เชียงใหม่	166
9	อ.เมืองพะเยา จ.พะเยา	166
10	อ.หางดง จ.เชียงใหม่	163

ที่มา : เนชั่นแนล จีโอกราฟฟิก เอเชีย (2568)

ปริมาณค่าฝุ่นละอองที่แสดงในตารางข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นถึง ความเสี่ยง และผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง เช่น เด็กเล็ก ผู้สูงอายุ และผู้ที่มีโรคเรื้อรัง เกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ (เนชั่นแนล จีโอกราฟฟิก เอเชีย, 2568)

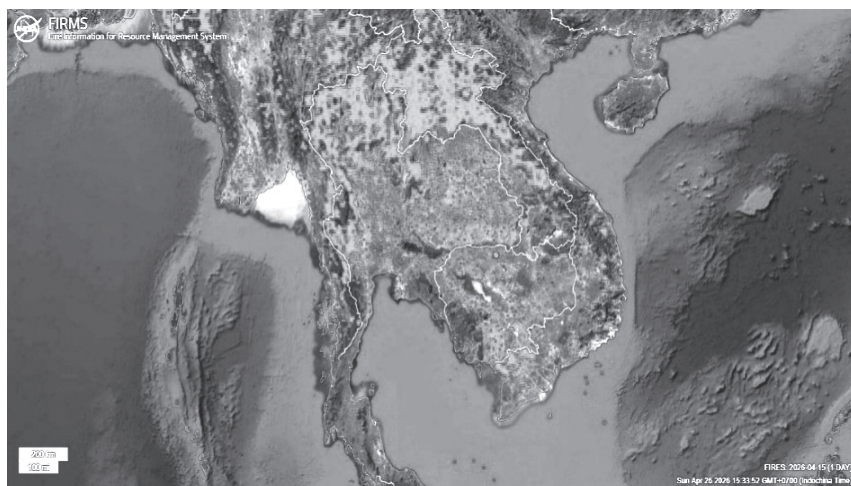
ดังที่กล่าวไว้ข้างแล้วข้างต้น สาเหตุของการเกิดไฟป่าในประเทศไทยบ่อยครั้ง เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น การทำเกษตรกรรม การหาของป่า เช่น ไข่มดแดง

เห็ด ผักหวาน และไม้พิน เป็นต้น ซึ่งการหาของป่าก็มักจะอาศัยการจุดไฟ และ/หรือวางเพลิงเส้นทางเพื่อให้พื้นป่าโล่งสามารถเดินทางได้สะดวก หรือเพื่อใช้ในการชักลากไม้ หรือการเลี้ยงสัตว์ที่สามารถปล่อยให้สัตว์หากินเองตามธรรมชาติ หรือเพื่อให้แสงสว่างในเวลากลางคืน หรือจุดไฟเผาทุ่งหญ้าเพื่อให้หญ้าใหม่แตกกระบัด รวมถึงการล่าสัตว์ชนิดต่าง ๆ ขณะมากินอาหาร

การเผาไร่เพื่อกำจัดวัชพืชหรือเศษซากพืชที่เหลืออยู่ภายหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกในรอบต่อไปโดยปราศจากการควบคุมลามเข้าป่าที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง การแกล้งจุดหรือการกลั่นแกล้งเจ้าหน้าที่ในกรณีที่ประชาชนในพื้นที่มีปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องที่ดินทำกินหรือถูกจับกุมจากการกระทำผิดในเรื่องป่าไม้ ความประมาท ที่อาจเกิดจากการเข้าไปพักผ่อนในป่า ก่อกองไฟแล้วล้มดับ หรือการทิ้งก้นบุหรี่ที่ทำให้ประกายไฟลุกลามจนเกิดเป็นไฟป่าขนาดใหญ่ได้ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารและชีวิตสัตว์ป่า อีกทั้งส่งผลต่อปัญหาหมอกพิษ และค่าฝุ่น PM 2.5

ที่มีสถานการณ์รุนแรงในปัจจุบัน (มติชนออนไลน์, 2568)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าหมอกควันพิษเป็นวิกฤตซ้อนวิกฤต (Polycrisis)³ (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 3 พฤศจิกายน 2568) แม้รัฐบาลที่ผ่านมาจะออกนโยบาย และตรากฎหมายกำหนดโทษต่อผู้ที่ก่อให้เกิดหมอกควันพิษ เช่น ผู้ที่เผาไร่นาก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหการเผาไร่นาได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ข้อมูล Fire Information for Resource Management System ของ NASA ณ วันที่ 15 เมษายน 2569 แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงมีการเผาพื้นที่เกษตรมากถึง 5,384 จุด

ภาพที่ 1 พื้นที่เกิดการเผาทางการเกษตร

ที่มา : องค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติ (NASA)

<https://firms.modaps.eosdis.nasa.gov/map/#d:2026-04-15;v:max;@102.3,14.3,6.0z>

³ “วิกฤตซ้อนวิกฤต (Polycrisis) หรือวิกฤตการณ์หลากหลายมิติ หมายถึง สถานการณ์ที่วิกฤตการณ์หลายอย่าง 16 เกิดขึ้นพร้อมกันหรือเชื่อมโยงกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะที่ซับซ้อน ก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงยิ่งกว่า 17 ผลรวมของวิกฤตการณ์รายกรณีเป็นสถานะที่ระบบหลายระบบในบริบททางนิเวศวิทยาที่เชื่อมโยงกัน กำลังเผชิญ กับความเสี่ยงในระดับสูงและทวีความรุนแรงขึ้นในหลากหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่น ๆ”

ที่ผ่านมาการตอบสนองต่อปัญหาหมอกควันพิษของภาครัฐไทยสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่าง (Gap) ในการจัดการกับปัญหาดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ รัฐบาลและส่วนราชการเน้นการนำแนวทาง (Approach) การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management) มาใช้ตามสถานการณ์ ด้วยการนำมาตรการบางประการ เช่น การสั่งห้าม “เผาไร่อ้อย” หรือ การตรวจจับยานพาหนะที่ปล่อย “ควันดำ” ในช่วงที่เกิดปัญหา (ปีปีซีไทย, 2563) ในประเด็นนี้อาจโต้แย้ง (Argue) ได้ว่า แนวทางการตอบสนองต่อปัญหาเป็นแนวทางในเชิง “ตั้งรับ” (Reactive) แฝงไปด้วยการประนีประนอมต่อผู้ก่อเหตุ นำมาซึ่งความล้มเหลวเชิงระบบ

อย่างไรก็ตาม บทความนี้มุ่งที่จะนำเสนอการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) สำหรับการแก้ปัญหาหมอกควันพิษผ่านกรอบแนวคิดที่เรียกว่า “อาชญาวิทยาสีเขียว” หรือ Green Criminology (Brisman, 2014) และทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำให้เห็นว่า ปัญหาหมอกควันพิษเป็นอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Crime) ประเภทหนึ่ง ทั้งนี้ การมองปัญหาหมอกควันพิษผ่านแนวคิดที่กล่าวมานี้ช่วยให้การนำเสนอมาตรการแก้ปัญหาครอบคลุมทุกมิติอย่างบริบูรณ์ เพราะปัญหาที่เดิมเคยถูกมองว่าเป็นเพียงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวจะถูกมองว่าเป็น “ภัยอันตรายทางนิเวศ” (Ecological Threat) ซึ่งจะช่วยนำไปสู่การให้ความสำคัญกับโครงสร้าง ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องทั้งสร้างความร่วมมือ และรับมือกับผู้ที่มีอำนาจในห่วงโซ่อุปทาน

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาปัญหาหมอกควันพิษในฐานะอาชญากรรม
- 2) เพื่ออธิบายปัญหาหมอกควันพิษผ่านแนวคิดอาชญาวิทยาสีเขียวโดยการนำทฤษฎีอาชญาวิทยาามาประยุกต์
- 3) เพื่อเสนอแนะแนวมาตรการแก้ไขปัญหาหมอกควันพิษโดยในส่วนตัวไปของบทความนี้ ประกอบด้วย การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ นิยามและแนวคิดอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม ทฤษฎีทางเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Rational Choice Theory) ทฤษฎีป้องปราม (Deterrence Theory) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการปัญหาหมอกควันพิษ ถัดไปจะเป็นการอภิปรายผลการศึกษา และบทสรุปพร้อมข้อเสนอแนะ

2. การทบทวนวรรณกรรม

2.1 อาชญากรรม และประเภทของอาชญากรรม (Crime and Types of Crime)

Lamond (2007, p.609) นำเสนอว่า “อาชญากรรม” (Crime) ไม่มีนิยามที่เป็นสากล (Universal Definition) ทั้งนี้ การมองว่าอาชญากรรมหมายความว่าถึงสิ่งใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคล เช่น ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย จะมองอาชญากรรมว่าหมายความว่า “สิ่งใดก็ตามที่ถูกห้ามภายใต้ (กรอบของ) กฎหมายอาญา” (Anything Prohibited Under the Criminal Law) หรือหากมองอาชญากรรมผ่านแนวคิด “การทำผิดต่อสาธารณะ” (Public Wrongs) ก็จะทำให้ความสำคัญกับการกระทำความผิดใด ๆ ที่สร้างผลกระทบต่อสาธารณชนในวงกว้าง เช่น การกราดยิง (Mass Shooting) อย่างไรก็ตาม

หากมองอาชญากรรมผ่านมุมมองอาชญาวิทยา แล้ว อาชญากรรม มิได้เป็นเพียงการกระทำ ผิดกฎหมายที่ต้องอาศัยการกระทำผิดเป็นฐาน (Fault-based) เท่านั้น แต่ยังต้องพิจารณาถึง บริบทของสังคมในวงกว้างด้วย

อย่างไรก็ดี นิยามและคำอธิบายอาชญากรรม ก็มักจะยึดโยงกับ “ความเป็นอาญา” (Criminality) ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดกรอบ และขอบเขต โดยเฉพาะกับการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทาง ราชบัณฑิตยสถาน (2554) เองก็ได้ให้ความหมาย ของคำว่า อาชญากรรม ว่าหมายถึงความถึง การกระทำผิดทางอาญา โดยคำว่าอาชญา เป็น คำนาม หมายถึง โทษ มักใช้สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้านาย เช่น พระราชอาญา โทษหลวงหรือ โทษที่กระทำผิดต่อประเทศชาติหรือสังคม เช่น คดีอาญา ความอาชญา คำว่า อาชญากรรม จึงมีความหมายถึง ปรากฏการณ์หนึ่งทางสังคม ที่เกิดขึ้นโดยการกระทำของบุคคลซึ่งการกระทำนั้น กฎหมายได้บัญญัติเป็นข้อห้าม ถือว่าเป็น ความผิดซึ่งผู้กระทำความผิดจะต้องได้รับการลงโทษ นอกจากความหมายที่บัญญัติ โดยราชบัณฑิตยสถานแล้ว สำนักงานกิจการ ยุติธรรม (2561, หน้า 10) ก็อธิบายความหมาย ของอาชญากรรม ในทำนองเดียวกันว่า “อาชญากรรมเป็นพฤติกรรม หรือการกระทำใด ที่เป็นอันตรายต่อสังคม...และ [เป็น]การละเมิด กฎหมายอาญา” จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น บทความนี้ขอเสนอ อาชญากรรม ว่า หมายถึงความถึง *การกระทำ และ/หรือพฤติกรรม ที่มีลักษณะเป็นความผิด ผ่าฝืนหรือขัดต่อ กฎหมาย โดยก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน และ/หรือสังคม*

อันที่จริงแล้ว หมอกควันพิษเป็นปัญหา ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมานาน แต่กลายเป็น ปัญหาที่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังเมื่อช่วง พ.ศ. 2550 และกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหานี้ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะ ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยที่อุดมไปด้วย ป่าไม้ และพื้นที่ทางการเกษตร (Saengas and Harnkiattiwong, 2025; James Moran, Chirada NaSuwan, Ora-orn Poocharoen, 2019) จากการศึกษาปัญหาหมอกควันพิษ ในพื้นที่อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดย Saengas และ Harnkiattiwong (2025) พบว่า สาเหตุของปัญหามาจากไฟป่า และการเผา ในที่โล่ง (Open Burning) โดยปัญหาจะทวี ความรุนแรงมากในช่วงฤดูร้อน สำหรับการเผา ในที่โล่งนั้น ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านที่นิยม เก็บของป่าไปขายจะเผาพื้นที่ป่าบางส่วนประมาณ หนึ่งสัปดาห์ เพื่อที่จะให้หน่อของพืชแตกออกมา ในภายหลัง และชาวบ้านก็จะเข้าไปเก็บเพื่อนำไป ค้าขาย และ/หรือบริโภคก็ตาม

จากการศึกษาของ ดามร คำไตรย์ (2561) พบว่าหมอกควันพิษที่เป็นปัญหาในประเทศไทยนั้น มิได้มีบ่อเกิดภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังเกิด จากประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ ประเทศเมียนมา ประเทศลาว และประเทศกัมพูชา ที่อยู่ใกล้กับ เขตแนวชายแดนประเทศไทยมากที่สุด ทั้งสาม ประเทศนี้ประกอบอาชีพหลักคือทำการเกษตร เมื่อมีการเผาเพื่อทำการเกษตรเกิดขึ้น กลุ่มควัน ที่เป็นมลพิษก็ปลิวผ่านทางอากาศมายังประเทศไทย จึงต้องมีมาตรการแก้ไขและการทำข้อตกลง ร่วมกันกับประเทศเพื่อนบ้านในการป้องกัน การเกิดมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อประเทศ เพื่อนบ้านด้วยเช่นกัน

2.2 อาชญาวិทยาสีเขียว (Green Criminology)

Ruggiero และ South (2013, หน้า 360) อธิบายว่า อาชญาวิทยาสีเขียว หมายความว่า "...กรอบ [Framework] เชิงภูมิปัญญา เชิงประจักษ์ และทางการเมืองที่มีต่ออันตราย การกระทำความผิด และอาชญากรรม ทั้งในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ ซึ่งส่งผลกระทบในทางที่สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตหลากหลายสายพันธุ์ (ทั้งมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์) และโลกของเรา"

ดังนั้น เมื่อพิจารณาอาชญากรรมผ่านแนวคิดอาชญาวิทยาสีเขียวจึงทำให้มุมมองกว้างกว่าการมองอาชญากรรมผ่านอาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Crime) เท่านั้น เพราะอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมเน้นมุมมองกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดั้งเดิม (Traditional Criminal Justice) ในขณะที่อาชญาวิทยาสีเขียรรวมการละเมิดกฎหมายอาญา (Crime) เข้ากับแนวคิดเรื่อง อันตราย (Harm) โดยเฉพาะต่อระบบนิเวศ สุขภาพของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การขยายขอบเขตเหยื่อ (Expanded Victimization) เหยื่อของอาชญากรรมไม่ได้

จำกัดเฉพาะมนุษย์ แต่รวมถึงสัตว์ป่า พืชพรรณ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศโดยรวม ซึ่งแบ่งลำดับชั้นของเหยื่อเป็น เหยื่อชั้นปฐมภูมิ (Primary Victim) คือ ธรรมชาติ พืช สัตว์ป่า และ เหยื่อชั้นทุติยภูมิ คือ มนุษย์ (Secondary Victim) (โปรดดูภาพที่ 2 ประกอบ)

2. ความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) เน้นการศึกษาความไม่เท่าเทียมกันในการได้รับผลกระทบจากมลพิษหรือการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมักพบว่าชุมชนที่เปราะบางและด้อยโอกาสได้รับผลกระทบมากที่สุด

3. อาชญากรรมของรัฐและองค์กร (State and Corporate Crime) ให้ความสำคัญกับอาชญากรรมที่กระทำโดยองค์กรขนาดใหญ่และภาครัฐ ซึ่งมักเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง เช่น การปล่อยมลพิษ การตัดไม้ทำลายป่า หรือการละเลยการบังคับใช้กฎหมาย เป็นต้น

4. แนวคิดไบโอเซนทริกและอีโคเซนทริก (Biocentric/Ecocentric) เป็นมุมมองที่เชื่อว่าสิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศมีความสำคัญในตัวของมันเอง ไม่ใช่แค่การมีอยู่เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น (ต่างจากมุมมองแบบ Anthropocentric ที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง)

อาชีพการรมสิ่งแวดล้อมและการเผาป่า: แผนผังความสัมพันธ์

ภาพที่ 2 : อาชีววิทยาสีเขียวกรณีการเผาป่า และเหยื่อของอาชีพการรม

อาชีววิทยาสีเขียวมองว่าการทำลายป่าไม้และการเผาที่ดินเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดอันตราย (Harm) ต่อสิ่งแวดล้อม สัตว์ที่ไม่ใช่มนุษย์และระบบนิเวศโดยรวม แม้ว่าบางการกระทำอาจไม่ได้ผิดกฎหมายอย่างชัดเจนก็ตาม (Lynch, 1990 อ้างถึงใน White, 2008) ในด้านปัญหาหมอกควันพิษนั้น แนวคิดที่กล่าวมาช่วยขยายขอบเขตการเป็นเหยื่อให้รวมถึงผู้ที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงและคนรุ่นหลังที่ต้องเผชิญกับผลกระทบระยะยาวจากหมอกควันพิษ

ในกรณีของการเผาพื้นที่ป่าและพื้นที่ทางการเกษตรในภาคเหนือ นั้น เป็นปัญหาเรื้อรังมานาน สาเหตุดั้งเดิมของการเผาเพราะวิธีการนี้ง่าย เสียค่าใช้จ่ายน้อย เมื่อเทียบกับวิธีอื่น เช่น ในกรณีการทำนา ซึ่งเมื่อชาวนาเกี่ยวข้าวแล้ว

จะเหลือตอซึ่งที่ต้องทำลาย โดยวิธีการเผา นั้นง่าย รวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายน้อย จึงนิยมทำเช่นนี้กันมาแต่โบราณ (ชุดิณณพน์ สิริอินทร์, 2567) นอกจากนี้ การเผาพื้นที่เกษตรในภาคเหนือของประเทศไทย ยังมีสาเหตุจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว และการได้รับการจ้างงานจากนายทุนแหล่งใหญ่ในการเผาเพื่อการผลิตสินค้าเกษตรพันธสัญญา⁴ (Contact Farming) (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเชียงใหม่, 24 มกราคม 2565) (อัจฉริย์ ทิพนธธรณินทร์, 2558)

ในการผลิตวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมอาหารสัตว์และเผาเพื่อต้องการที่ดินในการทำเกษตรที่เพิ่มขึ้น จึงส่งผลให้เกิดฝุ่นจากการเผาจนเกิดฝุ่นละอองขนาดเล็กที่เรียกว่า PM2.5 ซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ฝุ่นที่มีขนาดเล็กเหล่านี้สามารถเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจ

⁴ ระบบการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ หรือการเพาะปลูกพืช ที่มีการทำสัญญาซื้อขายผลผลิตล่วงหน้าระหว่างฝ่ายเกษตรกร หรือเจ้าของฟาร์ม กับคู่สัญญา คือ “ผู้รับประกัน” ซึ่งมีเป็นบริษัทเอกชนที่สัญญาว่าจะซื้อผลผลิตคืนจากอีกฝ่ายในราคาที่ตกลงกันตั้งแต่ต้น เรียกว่า “ราคาประกัน” ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อครบกำหนดสัญญา

ของเราได้โดยที่ไม่สามารถถูกดักจับโดยกลไกการป้องกันของร่างกาย ยิ่งฝุ่นมีขนาดเล็กมากจะสามารถเข้าไปได้ลึกในระดับถุงลมปอด ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพได้ นอกจากนี้ การเผาไหม้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ของคนในเมือง (Saksakulkrai et al., 2026)

ผลกระทบของการก่ออาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อมของไทยจากการเผาไหม้และการแสวงหาผลประโยชน์จากป่าไม้ในภาคเหนือ *ผลกระทบทางตรง* อาชญากรรมสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อป่าไม้ในภาคเหนือ ซึ่งก่อให้เกิดมลภาวะต่าง ๆ เช่น มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ สัตว์ป่าธรรมชาติและเผ่าพันธุ์ ทำให้เกิดความเสียหายของป่าไม้จากการเผาเพื่อทำการเกษตร เผาเพื่อล่าสัตว์ป่า หรือตัดไม้ ทำลายแหล่งแม่น้ำ เป็นต้น *ผลกระทบทางอ้อม* อาชญากรรมที่ไม่ได้กระทบต่อป่าไม้โดยตรง ทำให้เกิดผลทางอ้อม เช่น เมื่อเกิดการเผา เผ้วถางป่าเพื่อทำการเกษตร ส่งผลกระทบต่อมลพิษอากาศที่ทำให้ค่าฝุ่นละออง (PM2.5) เกินมาตรฐาน ส่งผลกระทบต่อคนชุมชนเมืองที่อาศัยใกล้ๆ บริเวณนั้นหรืออาจส่งผลกระทบเป็นวงกว้างซึ่งในด้านสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในระบบทางเดินหายใจที่จะต้องมีการใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงด้านสังคมในการใช้ชีวิตประจำวัน การออกนอกบ้านไปทำงานก็ต้องมีอุปกรณ์ที่ช่วยป้องกันฝุ่นหรือแม้แต่ในบ้านก็ต้องมีอุปกรณ์ช่วยในการฟอกอากาศ ด้านการศึกษาที่มีผลกระทบต่อสมาธิในการเรียน เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

2.2.1 กรณีหมอกควันพิษข้ามพรมแดน (Transboundary Haze Pollution)

บทความนี้ อธิบาย และอภิปรายปัญหาหมอกควันพิษข้ามพรมแดน (Transboundary Haze Pollution) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อสะท้อนความสำคัญของปัญหา และชี้ให้เห็นถึงบทเรียนสำคัญ (Key Lessons Learned) โดยปัญหาที่กล่าวมานี้ถือเป็นหนึ่งในวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่มีความซับซ้อนสูงและมีลักษณะเป็น “ปัญหาสาธารณะเชิงโครงสร้าง” ที่เชื่อมโยงระหว่างมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านแนวคิด Transboundary Pollution ซึ่งสะท้อนถึงการแพร่กระจายของมลพิษที่ไม่สามารถจำกัดอยู่ภายในเขตแดนรัฐชาติได้

สาเหตุของปัญหาหมอกควันเกิดจากการเผาป่าและการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะการปลูกปาล์มน้ำมันและเยื่อกระดาษ (Tacconi, 2016) นอกจากนี้ ปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น ปรากฏการณ์ El Niño ยังมีส่วนทำให้สถานการณ์รุนแรงขึ้น เนื่องจากทำให้เกิดภาวะแห้งแล้งและเพิ่มความเสี่ยงของไฟป่า ในมิติทางเศรษฐกิจ การเผาป่าถือเป็นวิธีที่มีต้นทุนต่ำสำหรับผู้ประกอบการ ส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการกระทำดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับกรอบแนวคิด Political Economy ที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างอำนาจและระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมักเอื้อให้ภาคธุรกิจมีอิทธิพลเหนือการกำหนดนโยบายของรัฐ

ทั้งหมดนี้ สะท้อนให้เห็นถึงสาเหตุสภาพปัญหา ในภูมิภาคที่มีความคล้ายคลึงกันอยู่ไม่น้อย

งานศึกษาของ Edwards และ Heiduk (2015) และ Tacconi (2016) ล้วนชี้ให้เห็นว่า ความล้มเหลวด้านธรรมาภิบาล (Governance Failure) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหา หมอกควันยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะในกรณี ของอินโดนีเซียที่มีข้อจำกัดในการบังคับใช้ กฎหมาย เช่น การบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการ ทำไร่พืชมะพร้าว ค.ศ. 2004 (Plantation Law [Law No. 18 of 2004]) ในทางปฏิบัติ แม้กฎหมายดังกล่าวจะมีการแก้ไขบทบัญญัติ ให้เข้มข้นขึ้นในหลายครั้งหลังจากการบังคับใช้ ก็ตาม มีการทุจริตในระบบการเมืองท้องถิ่น ทำให้การกำกับดูแลการห้ามเผาในที่โล่งไม่ได้ผล และการขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐ ขณะเดียวกัน Alan Khee-Jin Tan (2005) วิเคราะห์ว่า กฎหมายสิ่งแวดล้อมในภูมิภาค อาเซียนยังมีลักษณะ Soft Law ซึ่งขาดกลไก การบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้รัฐ ไม่สามารถควบคุมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษ ได้อย่างแท้จริง

ในด้านความร่วมมือระดับภูมิภาค ประเทศ สมาชิกอาเซียนได้จัดทำข้อตกลง ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution เพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันข้าม พรมแดน อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมส่วนใหญ่ เห็นตรงกันว่าข้อตกลงดังกล่าวที่เน้นการป้องกัน ติดตาม (Monitoring) การเตือนภัยล่วงหน้า (Early Warning) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Assistance) และ การดำเนินการประสานงาน (Coordination) ยังไม่อาจปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะข้อตกลง

ดังกล่าว ไม่มีบทลงโทษที่ชัดเจน อาเซียนยังคง ยึดหลักไม่แทรกแซงกิจการภายใน การขาดกลไก ตรวจสอบและบังคับใช้ผลลัพธ์ (Tan, 2005)

โดยสรุป ปัญหาหมอกควันข้ามพรมแดนใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นผลลัพธ์ของปัจจัย เชิงโครงสร้างที่ซับซ้อน ทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการเมือง การขาดเชื่อมโยง ระหว่างนโยบายระดับชาติและระดับภูมิภาค จึงเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการพัฒนากลไก ธรรมาภิบาลที่เข้มแข็ง และการสร้างความร่วมมือ ระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.3 ทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice Theory)

ทฤษฎีทางเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผลนั้น เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากเศรษฐศาสตร์ และ ได้รับความนิยมนำมาประยุกต์กับการอธิบาย การตัดสินใจในการลงมือกระทำความผิดของ อาชญากร โดยในแง่ของนิยามนั้น ทฤษฎีทาง เลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล อธิบายพฤติกรรม ของมนุษย์ โดยมีสมมติฐานหลักว่า บุคคล กระทำการโดยมีเหตุผล และพยายามจะเพิ่ม ผลประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) ให้แก่ ตนเอง โดยการประเมินเปรียบเทียบระหว่าง ต้นทุน (Costs) และ ผลประโยชน์ (Benefits) ที่ จะได้รับจากการเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง บุคคลย่อมทำในสิ่งที่คิดว่าตนเองได้ประโยชน์ จากการกระทำสิ่งนั้น ประกอบด้วยค่านิยม ทศนคติที่เห็นพ้องตรงกับเป้าหมายหรือความ ต้องการ โดยคำนึงถึงประโยชน์และโทษที่จะ ได้รับมากกว่าการคำนึงถึงความถูกต้องหรือ การได้รับโทษ (จอห์น เอลส์เตอร์ อ้างถึงใน พิชาย รัตนดิถ ฌ ภูเก็ต, 2556)

ทฤษฎีทางเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล เชื่อว่า การตัดสินใจใด ๆ ของบุคคล รวมถึงการกระทำ ความผิดทางอาญา เกิดจากกระบวนการคิด ดังนี้

1. การคิดอย่างมีเหตุผล (Rationality) บุคคลสามารถประเมินทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่าง มีเหตุผลและเป็นระบบ

2. การเปรียบเทียบต้นทุนและผลประโยชน์ (Cost-Benefit Analysis) ก่อนกระทำการใด ๆ บุคคลจะชั่งน้ำหนักระหว่างผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Benefits) เช่น เงิน ความพึงพอใจ สถานะทางสังคม เป็นต้น และ ต้นทุนที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (Expected Costs) เช่น โทษทางกฎหมาย ความเสี่ยงที่จะถูกจับ ความเสียหายต่อชื่อเสียง ความพยายามที่ต้องใช้ เป็นต้น

3. การแสวงหาผลประโยชน์สูงสุด (Utility Maximization) บุคคลจะเลือกทางเลือกที่ให้ ผลประโยชน์สุทธิ (Net Benefit) สูงสุด หรือ ทางเลือกที่มีต้นทุนต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับผลประโยชน์ ที่เท่ากัน

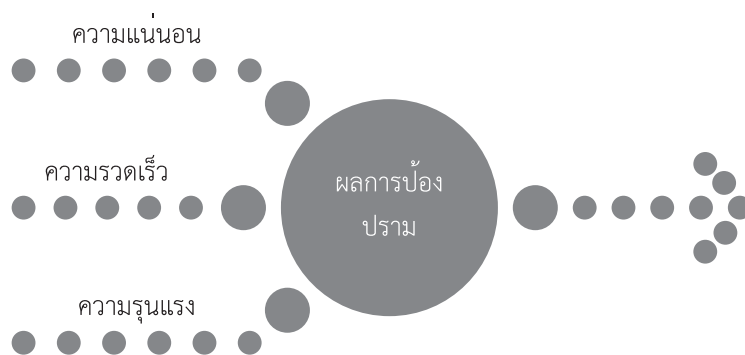
เมื่อพิจารณาแก่นของทฤษฎีข้างต้นกับ สาเหตุของปัญหาหมอกควันพิษ จะเห็นได้ว่าการตัดสินใจบุกรุกป่าหรือการเผาเพื่อทำเกษตร เป็นการเลือกอย่างมีเหตุผล โดยเกษตรกรหรือผู้ประกอบการจะชั่งน้ำหนักระหว่าง ต้นทุน (ความเสี่ยงถูกจับ ค่าปรับ) และผลประโยชน์ (ผลกำไร การลดต้นทุนและความรวดเร็วในการปรับที่ดิน

เพื่อการเพาะปลูก) จากการกระทำผิด (Becker, 1968) การกระทำความผิดจะเกิดขึ้นเมื่อ ผู้กระทำประเมินแล้วว่าผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับมีมากกว่าต้นทุนที่คาดว่าจะต้องเสียไป อย่างไรก็ตามในบริบทของประเทศไทย การตัดสินใจเผาของเกษตรกร อาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การคำนวณต้นทุนกับผลประโยชน์เท่านั้น แต่ได้รับอิทธิพลกับโครงสร้างตลาดเกษตรและ ระบบการเกษตรพันธสัญญาดังที่กล่าวไว้แล้ว ซึ่งลดทางเลือกของเกษตรกรในการจัดการเศษวัสดุ โดยไม่ใช้การเผา

2.4 ทฤษฎีป้องปราม (Deterrence Theory)

ทฤษฎีป้องปรามเป็นหลักในสาขาอาชญวิทยา และปรัชญากฎหมายอาญาที่เชื่อว่า การลงโทษ ที่มีประสิทธิภาพและรุนแรงเพียงพอจะสามารถ ยับยั้ง บุคคลไม่ให้กระทำความผิดอาญาได้ เนื่องจากผู้ที่มีแนวโน้มจะกระทำความผิดจะประเมิน ความเสี่ยงและผลตอบแทนตามหลักการคิด อย่างมีเหตุผล (Rational Choice) ทฤษฎี การยับยั้งตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่ามนุษย์เป็น ผู้มี เจตจำนงเสรี (Free Will) และสามารถเลือก ที่จะกระทำหรือไม่กระทำความผิดได้ โดยจะ ประเมินต้นทุนและผลประโยชน์จากการกระทำ นั้น ๆ ดังนั้น การกำหนดโทษที่รุนแรง รวดเร็ว และแน่นอน จึงเป็น “ต้นทุน” ที่สำคัญที่ทำให้ บุคคลเลือกที่จะไม่กระทำความผิด

การป้องปรามจะได้ผลเมื่อประกอบด้วย องค์ประกอบหลักทั้ง 3 ประการ ดังนี้

ภาพที่ 3 : องค์ประกอบหลักที่ส่งผลต่อการป้องปรามอาชญากรรม

ความแน่นอน (Certainty) หมายความว่า การลงโทษต่อการกระทำความผิดที่มีความแน่นอน เนื่องจาก หากผู้กระทำความผิดสามารถถอยนวลจากการถูกลงโทษ ผู้อื่นที่คิดจะทำความผิดเช่นเดียวกันย่อมจะไม่เกิดความเกรงกลัวในการกระทำความผิด

ความรวดเร็ว (Celerity) หมายความว่า การลงโทษเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหลังการกระทำความผิด ความรวดเร็วในที่นี้แท้จริงแล้ว คือ ความไม่ล่าช้า จนเกินไป ดังเช่นภาษิตกฎหมายที่ว่า ความยุติธรรมที่ล่าช้า คือ ความอยุติธรรม (Justice Delayed is Justice Denied) นั่นเอง

ความรุนแรง (Severity) หมายความว่า โทษที่ลงต่อผู้กระทำความผิดจะต้องมีความรุนแรงเพียงพอที่จะทำให้เกิดความเข็ดหลาบ โทษที่ได้รับอันมีความหนักหน่วงและน่ากลัว จึงมักจะสร้างผลการป้องปรามได้มากกว่าโทษเพียงเล็กน้อย

ประเภทของการป้องปราม แบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ

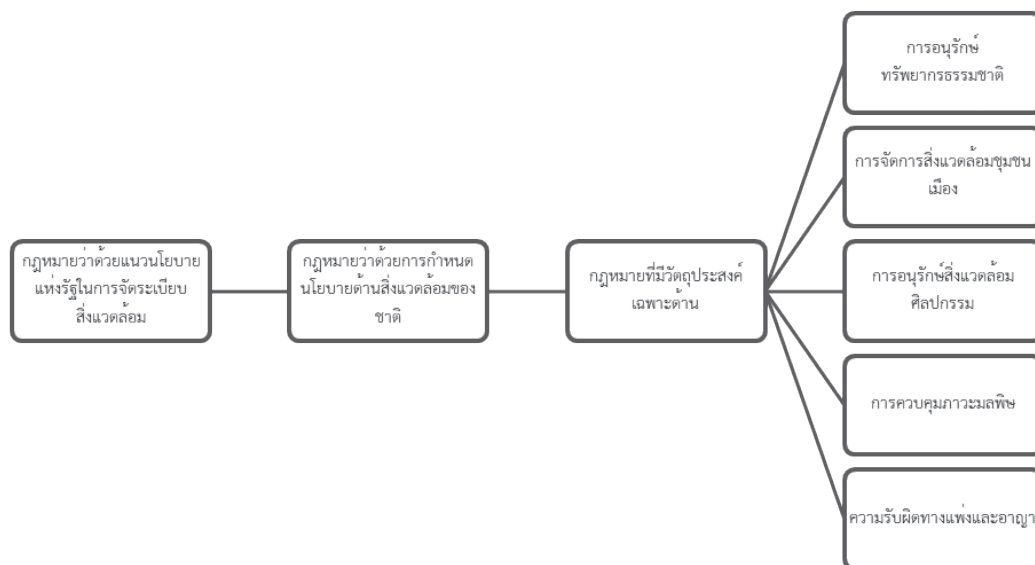
1. การป้องปรามทั่วไป (General Deterrence) การลงโทษผู้กระทำความผิดคนหนึ่ง มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นเยี่ยงอย่างให้แก่บุคคลอื่น ๆ ในสังคมเกิดความเกรงกลัวต่อโทษและไม่กล้ากระทำความผิดตาม

2. การป้องปรามเฉพาะรายบุคคล (Specific/Individual Deterrence) การลงโทษผู้กระทำความผิดคนนั้น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ตัวผู้กระทำความผิดเอง เกิดความเข็ดหลาบและไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

ในบริบทของอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม การเพิ่มความแน่นอนในการตรวจจับและการลงโทษให้สูงขึ้นถือเป็นกลไกสำคัญในการป้องปรามพฤติกรรมกระทำความผิด (Gibbs, 1968)

2.4 มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมปัญหาหมอกควันพิษ

ภาพรวมกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมหมอกควันพิษ

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทย

ที่มา: อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์ (2566), หน้า 55

1) กฎหมายว่าด้วยนโยบายแห่งรัฐในการจัดระเบียบสิ่งแวดล้อม

รัฐธรรมนูญถือเป็นกฎหมายสูงสุดที่สำคัญที่รัฐมักนิยมนำมาเป็นกรอบในการกำหนดนโยบาย ทั้งนี้ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2517 เป็นครั้งแรก (อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, 2566) ในส่วนของบทบัญญัติของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ตัวอย่างเช่น

มาตรา 57 บัญญัติว่า รัฐต้อง

(1) อนุรักษ์ ป่าไม้ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิ และมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

(2) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา พัฒนา บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการ และได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าว ด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ

บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญข้างต้นได้วางหลักการในเรื่องการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยคำนึงถึงการบริหารจัดการที่สร้างสมดุลและยั่งยืนเพื่อลดผลกระทบที่อาจเกิดต่อสังคมในวงกว้าง

2) กฎหมายว่าด้วยการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของชาติ

ในด้านของกฎหมายที่มุ่งเน้นในการวาง

กรอบด้านนโยบายในภาพรวมกล่าวได้ว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ที่ว่าเป็นกฎหมายที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง เพราะเป็นกฎหมายที่อธิบายเกี่ยวกับนิยามของสิ่งแวดล้อม มลพิษ กำหนดโครงสร้างการกำกับดูแลการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญ ยังกำหนดให้มีการจัดทำ “แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม” และ “การประกาศเขตควบคุมมลพิษ” ด้วยตัวอย่างเช่น

มาตรา 35 ให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจัดทำแผนปฏิบัติการเรียกว่า “แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม” เพื่อปฏิบัติตามนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งกำหนดขึ้นตามมาตรา 13 (1)

แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามวรรคหนึ่ง ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม และเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปโดยบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม* มีหน้าที่ให้คำแนะนำแก่ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำแผนงานหรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตามแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น

มาตรา 59 ในกรณีที่ปรากฏว่าท้องที่ใดมีปัญหามลพิษซึ่งมีแนวโน้มที่จะร้ายแรงถึงขนาดเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน

หรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดให้ท้องที่นั้นเป็นเขตควบคุมมลพิษเพื่อดำเนินการควบคุม ลด และขจัดมลพิษได้

จะเห็นได้ว่าการกำหนดให้มีแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการให้อำนาจคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติประกาศให้ท้องที่หนึ่งท้องที่ใดเป็นเขตควบคุมมลพิษ เป็นเครื่องมือสำคัญในการป้องกันปัญหาหมอกควันพิษได้

3) กฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน

3.1 กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

3.1.1 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

มาตราที่เกี่ยวข้องควบคุมไฟป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2560 มาตรา 54 ห้ามมิให้ผู้ใดก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า หรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการทำลายป่า หรือเข้ายึดถือหรือครอบครองป่าเพื่อตนเองหรือผู้อื่น เว้นแต่จะกระทำภายในเขตที่ได้จำแนกไว้เป็น ประเภทเกษตรกรรม และรัฐมนตรีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาหรือโดยได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

ผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา 54 ต้องระวางจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 50,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าได้กระทำเป็นเนื้อที่เกิน 25 ไร่ ผู้กระทำผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 2-15 ปี และ ปรับตั้งแต่ 30,000-100,000 บาท

3.1.2 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ

พ.ศ. 2507

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มาตรา 14 กำหนดว่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลยึดถือครอบครอง ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถางเผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ เว้นแต่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย

มาตรา 31 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 14 ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

พระราชบัญญัติทั้งสองข้างต้นมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในประเทศไทยมีการประกาศใช้กฎหมายนี้มาเป็นระยะเวลานานแล้ว

3.2 กฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมภาวะมลพิษของสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างที่สำคัญเช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 ซึ่งมีมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษจากการประกอบกิจการของโรงงาน

มาตรา 8 เพื่อประโยชน์ในการควบคุมการประกอบกิจการโรงงานให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อให้โรงงานจำพวกใดจำพวกหนึ่งหรือทุกจำพวกตามมาตรา ๗ ต้องปฏิบัติตามในเรื่องดังต่อไปนี้

(1) ...

(2) ...

(3) ...

(4) ...

(5) กำหนดมาตรฐานและวิธีการควบคุมการปล่อยของเสีย มลพิษหรือสิ่งใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเกิดขึ้นจากการประกอบกิจการโรงงาน

แม้ว่าบทบัญญัติข้างต้นจะช่วยควบคุมมลพิษของสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากโรงงานได้ แต่ในปัจจุบัน ประเทศไทยก็ยังขาดพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมสิ่งแวดล้อมโดยตรง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับอากาศสะอาด

3.3 กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมือง

3.3.1 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535

มาตรา 25 ในกรณีที่มีเหตุอันอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง หรือผู้ที่ต้องประสบกับเหตุนั้นดังต่อไปนี้ ให้ถือว่าเป็นเหตุรำคาญ

(1) ...

(2) ...

(3) ...

(4) การกระทำใด ๆ อันเป็นเหตุให้เกิดกลิ่น แสง รังสี เสียง ความร้อน สิ่งมีพิษ ความสั่นสะเทือน ฝุ่น ละออง เหม่า เถ้า หรือกรณีอื่นใดจนเป็นเหตุให้เสื่อมหรืออาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ

(5) เหตุอื่นใดที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา มาตรา 26 ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจห้ามผู้หนึ่งผู้ใดมิให้ก่อเหตุรำคาญในที่หรือทางสาธารณะหรือสถานที่

เอกชนรวมทั้งการระงับเหตุรำคาญด้วย ตลอดทั้ง การดูแลปรับปรุง บำรุงรักษา บรรดาถนน ทางบก ทางน้ำ รางระบายน้ำ คู คลอง และสถานที่ต่าง ๆ ในเขตของตนให้ปราศจากเหตุรำคาญ ในการนี้ ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจออกคำสั่งเป็น หนังสือเพื่อระงับ กำจัดและควบคุมเหตุรำคาญ ต่าง ๆ ได้

มาตรา 27 ในกรณีที่มีเหตุรำคาญเกิดขึ้น หรืออาจเกิดขึ้นในที่หรือทางสาธารณะ ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจออกคำสั่งเป็น หนังสือให้บุคคลซึ่งเป็นต้นเหตุหรือเกี่ยวข้องกับการก่อหรืออาจก่อให้เกิดเหตุรำคาญนั้น ระงับหรือป้องกันเหตุรำคาญภายในเวลาอัน สมควรตามที่ระบุไว้ในคำสั่ง และถ้าเห็นสมควร จะให้กระทำโดยวิธีใดเพื่อระงับหรือป้องกัน เหตุรำคาญนั้น หรือสมควรกำหนดวิธีการเพื่อ ป้องกันมิให้มีเหตุรำคาญเกิดขึ้นอีกในอนาคต ให้ระบุไว้ในคำสั่งได้

ในกรณีที่ปรากฏแก่เจ้าพนักงานท้องถิ่นว่า ไม่มีการปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน ท้องถิ่นตามวรรคหนึ่ง และเหตุรำคาญที่เกิดขึ้น อาจเกิดอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพ ให้ เจ้าพนักงานท้องถิ่นระงับเหตุรำคาญนั้น และ อาจจัดการตามความจำเป็นเพื่อป้องกันมิให้ เกิดเหตุรำคาญนั้นขึ้นอีก โดยบุคคลซึ่งเป็นต้น เหตุหรือเกี่ยวข้องกับการก่อหรืออาจก่อให้เกิด เหตุรำคาญต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายสำหรับการ จัดการนั้น

3.4 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

มาตรา 32 ทวิ เจ้าของอาคารดังต่อไปนี้

(1) อาคารสูง อาคารขนาดใหญ่พิเศษ

(2) อาคารชุมนุมคน

(3) อาคารตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ต้องจัดให้มีผู้ตรวจสอบด้านวิศวกรรมหรือ ผู้ตรวจสอบด้านสถาปัตยกรรม แล้วแต่กรณี ทำการตรวจสอบสภาพอาคาร โครงสร้างของ ตัวอาคาร อุปกรณ์ประกอบต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบ ไฟฟ้า และการจัดแสงสว่าง ระบบการเตือน การป้องกันและการระงับอัคคีภัย การป้องกัน อันตรายเมื่อมีเหตุฉุกเฉิน ระบายน้ำ ระบบระบาย อากาศ ระบบระบายน้ำ ระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบเครื่องกล หรือระบบอื่น ๆ ของอาคารที่ จำเป็นต่อการป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ที่มีผล ต่อสุขภาพ ชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สิน แล้ว รายงานผลการตรวจสอบต่อเจ้าพนักงานท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่ กำหนดในกฎกระทรวง

ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นพิจารณาผลการ ตรวจสอบสภาพอาคารตามวรรคหนึ่งโดยมิชักช้า เพื่อพิจารณาออกใบรับรองการตรวจสอบสภาพ อาคารหรือดำเนินการตามมาตรา 46 หรือ มาตรา 46 ทวิ แล้วแต่กรณี ต่อไป

กฎหมายนี้เป็นการจัดการความเกี่ยวข้อง กับการจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม รวมทั้งสถานที่ทางธรรมชาติ

3.5 ความรับผิดชอบทางแพ่งและอาญา

3.5.1 ประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 220 ผู้ใดกระทำให้เกิดเพลิงไหม้ แก้วตฤใด ๆ แม้เป็นของตนเอง จนน่าจะเป็น อันตรายแก่บุคคลอื่นหรือทรัพย์สินของผู้อื่น ต้อง ระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี และปรับไม่เกิน หนึ่งแสนสี่หมื่นบาท

3.5.2 มาตรการทางกฎหมายของท้องถิ่น

ตัวอย่าง ประกาศจังหวัดเชียงใหม่ เรื่อง กำหนดเขตควบคุมการเผาในที่โล่งทุกชนิดและ มาตรการทางกฎหมายในการควบคุม ตั้งแต่ วันที่ 10 มกราคม – 30 เมษายน พ.ศ. 2563 ดังนี้

(1) ในพื้นที่เขตชุมชนห้ามมิให้กำจัดวัชพืช ขยะ หรือสิ่งอื่นใดโดยการเผาอย่างเด็ดขาด

(2) ในพื้นที่การเกษตร เมื่อมีความจำเป็น ต้องเผาวัชพืชในพื้นที่เกษตร ก่อนมีการประกาศ ห้ามเผาเด็ดขาด ให้ราษฎรต้องขออนุญาตจาก กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในเขตปกครองที่นั้น ๆ เพื่อ แจ้งต่อนายอำเภอก่อนจะดำเนินการเผาทุกครั้ง พร้อมกับต้องจัดทำแนวกันไฟและควบคุมไฟ มิให้ลุกลามไปยังพื้นที่อื่น ๆ โดยให้ประสานกับ หน่วยงานควบคุมไฟฟ้าที่ใกล้ที่สุดในท้องที่

(3) หากราษฎรผู้ใดไม่แจ้งขออนุญาตต่อ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน หรือขออนุญาตแล้วแต่ ไม่จัดทำแนวกันไฟ และมีได้ควบคุมไฟให้อยู่ใน พื้นที่ที่ติดถือครอง จนเป็นเหตุให้ไฟลุกลามไหม้ป่า ให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านแจ้งต่อนายอำเภอท้องที่ เพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายแก่ราษฎรที่ฝ่าฝืน หรือปล่อยปละละเลยโดยเฉียบขาดทุกราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรที่บุกรุกเข้าไปแผ้วถางป่า ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จังหวัดจะพิจารณา ใช้นโยบายทวงคืนพื้นที่ดังกล่าวตามที่เห็นสมควร และจะดำเนินคดีตามความผิดที่เกิดขึ้น

(4) การจุดไฟเผาในพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ การเกษตร ให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาก หากพบผู้กระทำความผิด จะต้องได้รับโทษตามพระราชบัญญัติการ สาธารณสุข พ.ศ. 2535 แก้ไข ฉบับเพิ่มเติม

(ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 (ราชกิจจานุเบกษา, 2535) มาตรา 25 ในกรณีที่มีเหตุอันอาจก่อให้เกิด ความเดือดร้อนแก่ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง หรือผู้ที่ต้องประสบกับเหตุนั้นดังต่อไปนี้ให้ถือว่า เป็นเหตุรำคาญ (4) การกระทำใด ๆ อันเป็นเหตุ ให้เกิดกลิ่น แสง รังสี เสียง ความร้อน สิ่งมีพิษ ความ สั่นสะเทือน ฝุ่น ละออง เหมม่า เถ้า หรือกรณีอื่นใด จนเป็นเหตุให้เสื่อมหรืออาจเป็นอันตรายต่อ สุขภาพ เมื่อพบว่าบุคคลใดได้ก่อเหตุรำคาญขึ้น เจ้าพนักงาน ท้องถิ่นสามารถออกคำสั่ง ให้ปรับปรุงแก้ไข หรือระงับเหตุรำคาญนั้น ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน ท้องถิ่น จะมีโทษความผิดตามมาตรา 74 ต้องระวาง โทษจำคุกไม่เกิน 3 เดือน หรือปรับไม่เกิน 25,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ประเทศไทยมีกรอบกฎหมายที่ครอบคลุม ในหลายระดับ ทั้งในระดับรัฐ กฎหมายเฉพาะด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจน มาตรการเชิงบริหารและท้องถิ่น โดยในระดับ สูงสุด รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา คุ้มครอง และฟื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นการรับรอง สิทธิด้านสิ่งแวดล้อมของประชาชน ในขณะที่ พระราชบัญญัติ เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มีบทบัญญัติที่มุ่งควบคุมการใช้ ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้ และห้ามการกระทำ ที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ รวมถึงการเผาป่า นอกจากนี้ พระราชบัญญัติ การสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ยังให้อำนาจใน

การควบคุมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษ เช่น ฝุ่นละอองและควัน ที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน และประมวลกฎหมายอาญา ที่มีการกำหนดโทษทางอาญาสำหรับการกระทำที่ก่อให้เกิดเพลิงไหม้ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาหมอกควัน อีกทั้งยังมีมาตรการทางปกครอง ที่ให้อำนาจรัฐในการเรียกค่าเสียหายและสั่งให้มีการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม รวมถึงมาตรการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดเขตควบคุมการเผาในที่โล่ง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดอาชญาวิทยาสีเขียว (Green Criminology) ซึ่งมุ่งวิเคราะห์อาชญากรรมสิ่งแวดล้อมในเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ พบว่า ปัญหาสำคัญของการจัดการหมอกพิษในประเทศไทยมิได้อยู่ที่การขาดแคลนกฎหมาย หากแต่อยู่ที่ช่องว่างในการบังคับใช้กฎหมาย (Enforcement Gap) และความล้มเหลวเชิงธรรมาภิบาล (Governance Failure) กล่าวคือ แม้จะมีกฎหมายที่กำหนดข้อห้ามและบทลงโทษอย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติกลับยังคงพบการเผาในพื้นที่ภาคเหนืออย่างต่อเนื่อง สะท้อนถึงข้อจำกัดด้านการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานรัฐ นอกจากนี้ มาตรการทางกฎหมายส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการควบคุมและลงโทษผู้กระทำในระดับปัจเจก โดยเฉพาะเกษตรกรหรือชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาระดับปลายเหตุมากกว่าการจัดการปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ระบบการผลิตทางการเกษตรเชิงเดี่ยว หรือ แรงจูงใจทางเศรษฐกิจในห่วงโซ่อุปทาน อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง การบังคับใช้กฎหมายแบบเลือกปฏิบัติ (Selective Enforcement) ในอาชญาวิทยาสีเขียว

กล่าวโดยสรุป แม้ว่ากรอบกฎหมายของประเทศไทยจะมีความครอบคลุมในเชิงเนื้อหา และมีเครื่องมือทางกฎหมายที่หลากหลาย ในการจัดการปัญหาหมอกพิษ แต่ภายใต้มุมมองอาชญาวิทยาสีเขียว พบว่าการแก้ไขปัญหายังขาดการบูรณาการเชิงโครงสร้าง และยังไม่สามารถจัดการกับรากเหง้าของปัญหาได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้ปัญหาหมอกพิษยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง และสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนานโยบายสาธารณะและกลไกการกำกับดูแลที่มุ่งเน้นความเป็นธรรม ความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

3. อภิปรายผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ปัญหาหมอกควันพิษผ่านมุมมองอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม พบว่า ปัญหาหมอกควันพิษในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยไม่ได้เป็นเพียงปัญหามลพิษทางอากาศเท่านั้น แต่ในหลายกรณีเป็นการกระทำด้วยเจตนาของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยทราบดีถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเผาพื้นที่เกษตรกรรม นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงอาชญากรรมเชิงโครงสร้าง (Structural Crime) ที่เกิดจากการละเลยของรัฐ การขาดการบังคับใช้กฎหมาย และการปล่อยให้กลุ่มผู้มีอิทธิพลหรือผู้ประกอบการบางรายแสวงหาผลประโยชน์จากการเผาป่า โดยไม่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสังคมและสิ่งแวดล้อม กรณีที่กล่าวมานี้ คล้ายกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศอินโดนีเซีย โดยพบว่า การละเลยของภาครัฐ รวมถึงการรับสินบนของผู้บริหารท้องถิ่นจากนายทุน และ/หรือเกษตรกร ทำให้การแก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดจากเกษตรกรรมไม่สำเร็จผล

(Edwards and Heiduk, 2015) ประเด็นที่สำคัญเช่นเดียวกัน คือ ผลกระทบของหมอกควันพืชมลพิษข้ามพรมแดน (Transboundary Crime) โดยเป็นปัญหาร่วมของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมียนมา ลาว และกัมพูชา โดยละอองฝุ่นและควันจากการเผาในพื้นที่ชายแดนสามารถลอยเข้าสู่ประเทศไทย ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศ (ASEAN Transboundary Haze Agreement) (ASEAN Secretariat, 2023) ในขณะเดียวกันการอาศัยข้อตกลงระหว่างประเทศที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ก็จำเป็นต้องพึ่งพาการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องภายในประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามการบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศบางประเทศก็ยังไม่สามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในการควบคุมการเผายังประสบข้อจำกัดด้านทรัพยากรและศักยภาพในการบังคับใช้กฎหมาย ส่งผลให้มาตรการในระดับพื้นที่ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพซึ่งงานวิจัยของ Edwards and Heiduk (2015) ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในกรณีการจัดการปัญหาหมอกควันพืชมลพิษข้ามพรมแดนของประเทศอินโดนีเซียนั้น เผชิญกับความล้มเหลวเพราะการบังคับใช้กฎหมายขาดประสิทธิภาพ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากเครือข่ายการอุปถัมภ์ของเจ้าของที่ดิน เจ้าของไร่ กับผู้บริหารท้องถิ่น

เมื่อประยุกต์ทฤษฎีอาชญาวิทยามาอธิบายปัญหาหมอกพืชมลพิษ พบว่า อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Crime) การกระทำที่ละเมิดกฎหมายอาญา (Crime) ที่นำไปสู่แนวคิดอันตราย (Harm) ซึ่งการแสวงหาประโยชน์จาก

ป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็น การแผ้วถางเพื่อหาของป่า การล่าสัตว์ การเผาที่ดิน การทำเกษตรกรรมในพื้นที่ที่เป็นเขตอนุรักษ์ ล้วนแต่เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมาก สุขภาพของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยที่เหยื่อของอาชญากรรมไม่ได้จำกัดแค่เฉพาะมนุษย์ แต่รวมถึงสัตว์ป่า พืชพรรณ และระบบนิเวศโดยรวม โดยทฤษฎีทางเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice Theory) อธิบายว่าการตัดสินใจของอาชญากรในการทำความผิด การบุกรุกป่าหรือการเผาเพื่อทำเกษตรเกิดจากการคิดอย่างมีเหตุผลผ่านกระบวนการเปรียบเทียบระหว่างต้นทุน (Costs) และผลประโยชน์ (Benefits) ที่จะได้รับ โดยเลือกทางเลือกที่ให้ผลประโยชน์สูงสุด ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรหรือผู้ประกอบการที่ตัดสินใจเผาหรือบุกรุกป่าเพื่อเผาได้ประเมินแล้วว่า ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เช่น ผลกำไร การลดต้นทุนในการเตรียมพื้นที่เพาะปลูก การหาของป่าสะดวกขึ้น มีมากกว่าต้นทุนที่คาดว่าจะต้องเสียไป เช่น ความเสี่ยงถูกจับ ค่าปรับหรือโทษทางกฎหมาย โดยมาตรการที่เสนอควรเน้นการเพิ่มต้นทุนของการทำความผิด เช่น เพิ่มความเสี่ยงถูกจับ เพิ่มความรุนแรงของโทษปรับ/จำคุก และลดผลประโยชน์จากการเผา เช่น ให้การสนับสนุนทางเลือกในการกำจัดเศษซากพืชที่ไม่ใช่การเผา เพื่อให้ผู้กระทำความผิดตัดสินใจว่า การไม่กระทำความผิดจะให้ผลประโยชน์ที่ดีกว่า ในมิติของความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) ยังพบว่ากลุ่มชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีข้อจำกัดด้านทางเลือกในการดำรงชีพ กลับถูกกำหนดให้เป็นผู้กระทำความผิด ในขณะที่

ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับภาคอุตสาหกรรมหรือระบบเศรษฐกิจกลับไม่ได้รับการควบคุมอย่างเท่าเทียม ดังตัวอย่างในเรื่อง รูปแบบการจ่ายผลตอบแทนของชาวไร่อ้อย ที่จะได้รับเงินสดทันทีเมื่อส่งอ้อยสดเข้าโรงงาน และยังมีแรงจูงใจเพิ่มเติมจากภาครัฐ เช่น เงินช่วยเหลือ 120 บาทต่อไร่ สำหรับผู้ที่ไม่เผาอ้อยก่อนตัดในทางตรงกันข้าม ชาวนาที่ตัดสินใจไถกลบแทนการเผาได้ผลตอบแทนกลับมาไม่ใช้เงินสดทันที หากเป็นเพียงการประหยัดต้นทุนค่าปุ๋ย (ประมาณ 100–170 บาทต่อไร่) และต้องรอรายได้จากการขายข้าวเปลือกนานกว่า 110–120 วันหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ให้คุณค่ากับเงินสดที่ได้รับทันที มากกว่าผลตอบแทนที่ต้องรอแม้จะมากกว่าในระยะยาว ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ไร่อ้อยของเกษตรกรรายย่อยมักมีลักษณะไม่เรียบเสมอกัน ส่งผลให้ผู้ให้บริการเครื่องจักรต้องเก็บเกี่ยวผลผลิตโดยเว้นระยะจากพื้นดินพอสมควร เพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายที่อาจเกิดกับเครื่องมือจากการกระแทกกับหน้าดิน ซึ่งทำให้เหลือต่ออ้อยในไร่ค่อนข้างสูง จึงต้องเผาเพื่อกำจัดต่ออ้อย อีกทั้งปัญหาการขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะพื้นที่ที่ห่างไกลจากกัมพูชาที่เป็นแหล่งผลิตแรงงานในภาคเกษตรสำคัญของไทยแห่งหนึ่ง เนื่องจากแรงงานภาคเกษตรที่เป็นชาวไทยมีอยู่จำกัด แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านจึงมีบทบาทสำคัญอย่างมาก การขาดแคลนแรงงานจึงมีผลต่อการตัดสินใจเผาของชาวไร่อ้อย (สุทธิภัทร ราชคม, 2567) ซึ่งการที่มาตรการของรัฐ เช่น การให้เงินอุดหนุนหรือแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ สามารถลดพฤติกรรม

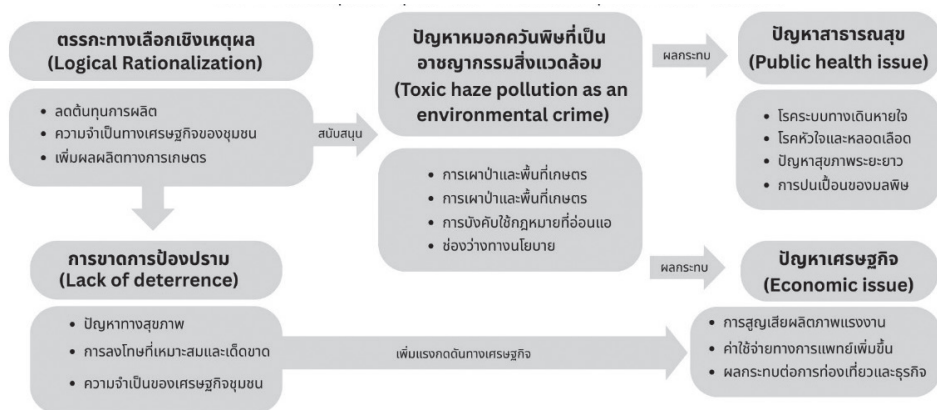
การเผาได้อย่างมีนัยสำคัญ ยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้กระทำการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามโครงสร้างของต้นทุนและผลประโยชน์ (Wongpakaran and Jintanakul, 2023) อันเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับข้อสมมติฐานสำคัญของทฤษฎีทางเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล

นอกจากนี้ จากการประยุกต์ทฤษฎีป้องปราม (Deterrence Theory) พบว่า การที่ผู้กระทำความผิดถูกจับกุมและดำเนินคดีแล้ว สำหรับการลงโทษที่มีความแน่นอน (Certainty) ความรวดเร็ว (Celerity) และความรุนแรง (Severity) สามารถช่วยยับยั้งการกระทำความผิดในระยะยาวได้ ซึ่งในวิธีการตรวจจับผู้ที่กระทำความผิดมีความซับซ้อนเนื่องจากหาตัวผู้กระทำความผิดที่ชัดเจนยาก อีกทั้งยังขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัยและจำเป็นต่อการใช้งานในพื้นที่ เช่น การใช้ระบบดาวเทียมเพื่อระบุพิกัดและผู้กระทำความผิดซ้ำซากได้อย่างแม่นยำและรวดเร็ว เพื่อเพิ่มโอกาสในการถูกจับกุมที่มีความแน่นอน การสื่อสารเชิงรุกที่ภาครัฐและสื่อมวลชนต้องมีการเปิดเผยข้อมูลการดำเนินคดีและการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างโปร่งใสและต่อเนื่อง เพื่อให้สาธารณชนรับรู้ถึงความแน่นอนและความรุนแรงของการลงโทษ รวมไปถึงการบังคับใช้กฎหมายที่รุนแรงและครอบคลุม เช่น มาตรการทางปกครองที่กระทบต่อเศรษฐกิจ การเพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการหรือการเรียกค่าเสียหายในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่เสียไป

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบของทฤษฎีอาชญาวิทยาสีเขียว (Green Criminology) พบว่าการเผาป่าและการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ถือเป็นอาชญากรรมที่ไม่มีเหยื่อชัดเจน (Victimless Crime) ในสายตาสังคม แต่ในความเป็นจริงแล้ว

เหยื่อมีทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม การกระทำเหล่านี้เป็นอาชญากรรมโดยโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่รัฐอาจมีส่วนร่วมโดยไม่ตั้งใจ ผ่านนโยบายที่ส่งเสริมการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือการพัฒนาเชิงพาณิชย์ที่ผลกระทบความเสียหายให้กับธรรมชาติทฤษฎีทางเลือก

เชิงเหตุผลและทฤษฎีป้องกันปราม จึงสามารถอธิบายพฤติกรรมผู้กระทำผิดได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระยะสั้นได้ประโยชน์กว่าความเสี่ยงที่จะถูกลงโทษมากกว่า ผู้เขียนจึงสรุปเป็นผังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4 : ความเชื่อมโยงเชิงทฤษฎีและปัญหาหมอกควันพิษ กับผลพวงของปัญหา

จากการอภิปรายปัญหาข้างต้น บทความนี้มีข้อโต้แย้งหลัก (Key Argument) กล่าวคือ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการแก้ปัญหาหมอกควันพิษในเชิงการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมมาเป็นการจัดการอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมจะช่วยยกระดับ และเพิ่มมิติการแก้ไขปัญหาได้

มาตรการแก้ไขปัญหานี้จะต้องทำให้การเผาพื้นที่เกษตรอันนำไปสู่หมอกพิษที่มีราคาสูงและมีค่าตอบแทนต่ำ (High Cost and Low Return) ตามหลักทฤษฎีทางเลือกอย่างเป็นเหตุเป็นผล และเน้นการบังคับใช้กฎหมายที่ได้มรรคผล ตามหลักทฤษฎีป้องปราม ดังนี้

1) เพิ่มมาตรการสนับสนุนที่จะช่วยลดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจของเกษตรกร และ/หรือ

ผู้ประกอบการในการเผาในที่โล่ง เพื่อให้กลไกการบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะในปัจจุบันแรงจูงใจในแง่การลดต้นทุนการผลิตทำให้เกษตรกรยังเลือกที่จะเผาอยู่ แม้จะมีกฎหมายหลายฉบับกำหนดโทษไว้ก็ตาม

2) ยกระดับความร่วมมือระดับภูมิภาคอาเซียน โดยผลักดันข้อตกลง “ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution” ให้มีการบังคับใช้อย่างจริงจัง และกำหนดบทลงโทษในลักษณะของการคว่ำบาตรประเทศสมาชิกที่ไม่ให้ความร่วมมืออย่างชัดเจน ในการป้องกันการเกิดปัญหาหมอกควันพิษ และสร้างคณะกรรมการร่วมระหว่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและร่วมมือด้านการป้องกัน

การเผา (ASEAN Secretariat, 2023)

3) สร้างระบบเฝ้าระวังและเตือนภัยล่วงหน้า โดยใช้เทคโนโลยีดาวเทียมตรวจจับจุดความร้อน (Hotspot) แบบเรียลไทม์เชื่อมโยงกับหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อระบุพื้นที่เสี่ยงและผู้กระทำผิดได้รวดเร็ว

4) ใช้เทคโนโลยีดาวเทียมและโดรนตรวจจับเพื่อเพิ่มความแน่นอนในการจับกุม

5) เพิ่มต้นทุนของการกระทำผิดเพิ่มโทษปรับและโทษจำคุกให้เหมาะสมกับมูลค่าความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม

6) ลดผลประโยชน์จากการเผา สนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนใช้เทคโนโลยีเกลอบเศษพืชหรือการผลิตปุ๋ยชีวภาพจากเศษวัสดุเหลือใช้ พร้อมส่งเสริมการตลาดเกษตรปลอดการเผาให้มีมูลค่าเพิ่ม

7) เสริมสร้างการรับรู้ทางสังคมสื่อสารสาธารณะให้เห็นถึงผลกระทบของหมอกควันในฐานะอาชญากรรมต่อชีวิต

8) ส่งเสริมหลักความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ทุกคนตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมของผลกระทบ

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นอกจากมาตรการแก้ไขปัญหานั้นนำเสนอไปแล้วข้างต้น การแก้ไขปัญหามหมอกควันพิษในภาคเหนือของประเทศไทยจำเป็นต้องอาศัยนโยบายในมิติต่าง ๆ ที่บูรณาการเข้ากันทั้งในมิติกฎหมาย การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และความร่วมมือระหว่างประเทศ เพราะปัญหานี้มีลักษณะซับซ้อน

แม้ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะด้านการบริหารจัดการคุณภาพอากาศที่มีผลบังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ได้มีความพยายามผลักดันร่างพระราชบัญญัติบริหารจัดการเพื่ออากาศสะอาดอย่างต่อเนื่อง โดยเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2568 สภาผู้แทนราษฎรได้เห็นชอบในหลักการของร่างกฎหมายดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ภายหลังการยุบสภาเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2568 ส่งผลให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไปตามกระบวนการทางรัฐธรรมนูญ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2568) ต่อมา คณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2569 ได้มีมติให้เสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2569) ซึ่งสาระสำคัญของร่างกฎหมาย มีเนื้อหาเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเพื่อดำเนินการพัฒนาและบูรณาการระบบการบริหารจัดการของทุกภาคส่วนให้เป็นระบบ เพื่อป้องกันการปล่อยมลพิษ ฝุ่น ควัน กลิ่น เข้าสู่สภาพแวดล้อม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการกำหนดนโยบายให้เกิดการวางแผน การบริหารจัดการ การควบคุม กำกับ ติดตามและประเมินผล รวมถึงการบูรณาการเชิงระบบของหน่วยงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ซึ่งในอนาคตจะมีขอบเขตอำนาจในการบังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพิ่มเติมดังนี้

4.1 นโยบายเชิงป้องกัน (Preventive Policy)

การป้องกันสามารถควบคุมไม่ให้เกิดการเผาได้ตั้งแต่ต้นทาง จะช่วยลดต้นทุนในการบังคับใช้กฎหมายและการเยียวยาผลกระทบในภายหลังได้อย่างมาก ซึ่งมีแนวทาง ดังนี้

1) จัดทำเขตปลอดการเผา โดยกำหนดพื้นที่ห้ามเผาเด็ดขาด เช่น พื้นที่ป่าอนุรักษ์ เขตชุมชน และพื้นที่เกษตรใกล้เขตเมือง และใช้ระบบใบอนุญาตเผา โดยให้เผาได้เฉพาะช่วงเวลาที่เหมาะสมและอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่อย่างเข้มงวด

2) ระบบเฝ้าระวังและเตือนภัยล่วงหน้า โดยนำเทคโนโลยีดาวเทียมตรวจจับจุดความร้อน (Hotspot) แบบเรียลไทม์ และเชื่อมโยงข้อมูลกับศูนย์บัญชาการของจังหวัด พร้อมทั้งมีการแจ้งเตือนอัตโนมัติผ่านแอปพลิเคชันหรือ SMS ให้กับประชาชนและหน่วยงานในพื้นที่เสี่ยง

3) การส่งเสริมเทคโนโลยีเกษตรปลอดการเผา โดยอาจมีการสนับสนุนการใช้เครื่องจักรทางการเกษตร เช่น รถไถกลบเศษพืช เครื่องย่อยชีวมวล และการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ หรือจัดตั้งกองทุนเกษตรปลอดการเผา เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงเงินทุนและอุปกรณ์ทางเลือก

4.2 นโยบายเชิงบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement Policy)

การบังคับใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม ซึ่งตามทฤษฎีการป้องปราม (Deterrence Theory) ความแน่นอนของการถูกจับกุมและความรุนแรงของการลงโทษเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้กระทำผิดได้คิดก่อนทำมาแล้ว ซึ่งมีแนวทาง ดังนี้

1) เพิ่มโทษและค่าปรับให้เหมาะสมกับความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม โดยประเมินมูลค่าความเสียหายจากการเผา เช่น ค่ารักษาพยาบาล ความเสียหายต่อป่าไม้ และระบบนิเวศ แล้วกำหนดค่าปรับตามสัดส่วนจริงให้สอดคล้องกับเงินเพื่อและสร้างต้นทุน (Cost) ในการก่อเหตุให้มากขึ้น (เขมภัทร ทฤษฎีคุณ และฉัตรทริภา นภานาพงศ์, 2567) ตัวอย่างเช่น บทลงโทษใน พ.ร.บ.ป่าไม้ มาตรา 54 วรรคท้าย “ผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา 54 ต้องระวางจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 50,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าได้กระทำเป็นเนื้อที่เกิน 25 ไร่ ผู้กระทำผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 2-15 ปี และ ปรับตั้งแต่ 30,000-100,000 บาท” จะเห็นได้ว่าค่าปรับหนึ่งแสนบาทไม่มีความคุ้มค่ากับพื้นที่ป่ามากกว่า 25 ไร่ ที่ต้องสูญเสียไป

2) จัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจสำหรับอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม มีการบูรณาการการทำงานระหว่างสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมควบคุมมลพิษ กรมป่าไม้ และกรมอุทยานฯ และใช้เทคโนโลยีโดรนและดาวเทียมระบุตำแหน่งผู้กระทำผิดซ้ำซากพร้อมฐานข้อมูลกลางระดับประเทศ

3) เผยแพร่ผลการบังคับใช้กฎหมายอย่างโปร่งใส โดยอาจมีการเผยแพร่รายชื่อผู้ถูกดำเนินคดีในคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างแรงกดดันทางสังคม ให้สื่อมวลชนร่วมสังเกตการณ์และรายงานผลต่อสาธารณะ

4) ตรากฎหมายที่มีมาตรการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิตในระบบเกษตรพันธสัญญา (Extended Producer Responsibility) และการเชื่อมโยงการสนับสนุนทางการเงินสีเขียว

(Green Finance) แทนการมุ่งลงโทษปัจเจกบุคคลปลายทางเพียงอย่างเดียว

4.3 นโยบายเชิงเศรษฐกิจและแรงจูงใจ (Economic Incentive Policy)

สาเหตุหลักของการเผาที่สำคัญ คือ แรงจูงใจทางเศรษฐกิจ ดังนั้น หากภาครัฐสามารถสร้างแรงจูงใจเชิงบวกให้กับเกษตรกรและผู้ประกอบการ จะช่วยลดแรงผลักดันให้เกิดการเผา มีแนวทาง ดังนี้

1) ระบบคาร์บอนเครดิต ที่ให้สิทธิคาร์บอนเครดิตแก่เกษตรกรที่ลดการเผาและปลูกพืชที่ช่วยดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ หรือมีการเปิดตลาดซื้อขายคาร์บอนเครดิตระดับท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้เสริมแก่เกษตรกร

2) การสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียน ส่งเสริมการใช้เศษวัสดุเหลือจากการเกษตรผลิตพลังงานชีวมวล หรือวัตถุดิบอุตสาหกรรมและสนับสนุนผู้ประกอบการรายย่อยในการพัฒนาเทคโนโลยีชีวมวล

3) เงินอุดหนุนและกองทุนสิ่งแวดล้อม โดยอาจจัดตั้งกองทุน Green Fund สนับสนุนโครงการชุมชนที่ลดการเผา มอบรางวัลชุมชนปลอดหมอกควันเพื่อสร้างแรงจูงใจทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเจ้าภาพ และร่วมกับผู้ประกอบการรายใหญ่ที่ทำ Corporate Social Responsibility (CSR) การรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ อยู่เป็นประจำ กองทุนที่เสนอให้จัดตั้งข้างต้นนั้นแตกต่างจากกองทุนสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้วเพราะจะมุ่งเน้นการแก้ปัญหาหมอกควันพิษและฝุ่น PM2.5 เป็นการเฉพาะ

4.4 นโยบายเชิงสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation Policy)

ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากหมอกควัน ดังนั้น การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นวางแผนไปจนถึงการติดตามผล มีแนวทาง ดังนี้

1) จัดการทรัพยากรโดยชุมชน โดยให้สิทธิชุมชนในการดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนอาจมีการจัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์ป่าและหมอกควันเพื่อเฝ้าระวังไฟป่าได้

2) สร้างเครือข่ายชุมชนปลอดหมอกควัน ให้ความรู้ด้านสุขภาพและผลกระทบของฝุ่น PM 2.5 ส่งเสริมกิจกรรมชุมชน เช่น วันปลอดการเผา หรือสัปดาห์อากาศสะอาด

3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน และสื่อมวลชน โดยให้ภาคธุรกิจในพื้นที่ร่วมสนับสนุนงบประมาณในการจัดการเศษวัสดุทางการเกษตร ให้สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้เฝ้าระวังสาธารณะเพื่อร่วมกันตรวจสอบและรายงานผล

4.5 นโยบายเชิงการศึกษาและการสื่อสารสาธารณะ (Education and Communication Policy)

การสร้างความเข้าใจและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน ซึ่งเป็นการลงทุนระยะยาวสำหรับการป้องกันอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม มีแนวทาง ดังนี้

1) บรรจุหลักสูตรสิ่งแวดล้อมและอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมในระบบการศึกษา ให้ความรู้เกี่ยวกับ Green Criminology และ

ความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมในระดับมัธยม และมหาวิทยาลัย พร้อมจัดอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อสอนเรื่องผลกระทบของหมอกควันพิษ

2) ใช้สื่อสาธารณะและโซเชียลมีเดียในการรณรงค์ ผลิตสื่ออินโฟกราฟิก วิดีโอสารคดี และแคมเปญออนไลน์ เพื่อสื่อสารถึงอันตราย

จากฝุ่น PM2.5 ใช้ Influencer และสื่อชุมชนในการกระตุ้นพฤติกรรมเชิงบวก เช่น การไม่เผา การรายงานจุดไฟป่า เป็นต้น และมีการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จัดอบรมให้เกษตรกรและผู้นำชุมชนมีความรู้ในการจัดการเศษวัสดุทางการเกษตรอย่างปลอดภัย □

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เขมภัทร ทฤษฎีคุณ และฉัตรทริกา นภธนาพงศ์. (2567). ปฏิรูป ‘โทษปรับ’ เพิ่มประสิทธิภาพ
สร้างความเป็นธรรม. กรุงเทพฯธุรกิจ. ค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2569. จาก <https://www.bangkokbiznews.com/health/social/1139249>.
- ชุตินมณฑล สิริอินทร์. (2567). แนวทางกฎหมายทางเลือกเพื่อลดการเผาในที่โล่งในประเทศไทย
(การค้นคว้าอิสระ นิติศาสตรมหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เชียงใหม่นิวส์. (2568). พบไฟป่าสะสมของแม่ฮ่องสอนกว่า 4 พันจุด ทะยานพุ่งเกือบครึ่ง
ของปีก่อน. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2568. จาก <https://www.chiangmainews.co.th/social/3621673/>.
- ตามร คำไตรย์. (2561). มลพิษหมอกควันข้ามแดนอาเซียนกับการแก้ไขปัญหาด้วยข้อบังคับระดับ
ท้องถิ่นไทย. วารสารนิติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 1(11), 87-109.
- เนชั่นแนล จีโอกราฟฟิก เอเชีย. (2568). ไฟป่าภาคเหนือยังวิกฤต จุดความร้อนพุ่ง – ค่าฝุ่นเกิน
มาตรฐาน. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2568. จาก <https://ngthai.com/environment/77233/march-2025-wildfire/>.
- บีบีซี นิวส์ ไทย. (2563). ฝุ่น PM 2.5 กลับมาวิกฤต รัฐบาลทำอะไรไปแล้วบ้างหลังประกาศเป็น
“วาระแห่งชาติ”. ค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2569. จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-51030236>.
- พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. (2556). วิพากษ์การอธิบายทางเลือกเชิงเหตุผล. วารสารเศรษฐศาสตร์
การเมือง, 1(1), 143-180.
- มติชนออนไลน์. (2568). รัฐบาล ฮัมเผาป่า เจอโทษหนักคุก 20 ปี ปรับ 2 ล้าน เรียกค่าชดเชย
ไร่ละ 2 แสน. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2568. จาก https://www.matichon.co.th/politics/news_5113447.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2484). พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484. ค้นเมื่อ 8 ตุลาคม
2568, จาก <https://searchlaw.ocs.go.th/council-of-state/#/public/doc/NUxMV1R4MWNSdHRUM1BY2Y4VUEvQT09>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2499). ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499. ค้นเมื่อ 8 ตุลาคม
2568, จาก <https://searchlaw.ocs.go.th/council-of-state/#/public/doc/K2dTMURyaDlLOXJWWVZqZGJLK09pdz09>

- ราชกิจจานุเบกษา. (2507). พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507. ค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2568, จาก <https://searchlaw.ocs.go.th/council-of-state/#/public/doc/YkswVjJ4dE0rR0pVS2hWR2N3V2lrQT09>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2535). พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535. ค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2568, จาก <https://searchlaw.ocs.go.th/council-of-state/#/public/doc/bmdYQUOQki3U0hNUTVWRThuU09ZUT09>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2535). พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535. ค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2568, จาก <https://searchlaw.ocs.go.th/council-of-state/#/public/doc/SXU5bUYyN0w1Z29BeTZ4UVc4bXZXdz09>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. ค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/p57Bz>.
- ราชบัณฑิตยสถาน, (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ ; นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สุทธิภัทร ราชคม. (2567). การลดการเผาสำหรับชาวไร่อ้อยรายเล็ก. ค้นเมื่อ 28 เมษายน 2569. จาก <https://tdri.or.th/2025/05/sustainable-biomass-management-rice-sugarcane-part3/>.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2569). มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 5 พฤษภาคม 2569. ค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2569. จาก <https://www.thaigov.go.th/th/news/163726>.
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2561). รายงานสถานการณ์อาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมประจำปี พ.ศ. 2561. ค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2569. จาก <https://www.oja.go.th/wp-content/uploads/2019/10/WhitePaperonCrimeJustice2018.pdf>.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (3 พฤศจิกายน 2568). ระบบบริหารจัดการเพื่อสุขภาพะในวิกฤตซ้อนวิกฤต. ค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2569. จาก <https://www.nationalhealth.or.th/storage/downloads/f69ce68d-d0d2-4c8b-b476-2de534aa8293/main4polycrisis.pdf>.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2550). แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2550 – 2554. ค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2568, จาก <https://www.onep.go.th/ebook/spd/environment-plan-2550-2554.pdf>.
- สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (24 มกราคม 2565). เกษตรพันธสัญญาคืออะไร. ค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2569. จาก https://www.opsmoac.go.th/chiangmai-article_prov-preview-441891791876.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2568). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.

- อัจฉรีย์ ทิพนธธรณินทร์. (2558). แนวทางการแก้ปัญหาหมอกควันสำหรับจังหวัดเชียงใหม่. **วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง**, 1(4). 72-105.
- อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2566). กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ภาษาอังกฤษ

- ASEAN Secretariat. (2023). ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution. **Jakarta: ASEAN Secretariat**. 1-24.
- Avi Brisman. (2014). Of Theory and Meaning in Green Criminology. **International Journal for Crime, Justice and Social Democracy**, 3(2), 21-34.
- Becker GS. (1968). Crime and punishment: an economic approach, **J Polit Econ** 76(2), 169–217.
- Edwards, Scott Adam, and Felix Heiduk. (2015). Hazy Days: Forest Fires and the Politics of Environmental Security in Indonesia, **Journal of Current Southeast Asian Affairs**. 34(3), 65–94.
- Gibbs, J. P. (1968). Crime, Punishment and Deterrence. **Southwestern Social Science Quarterly**, 48, 515-530.
- James Moran, Chirada NaSuwan, and Ora-orn Poocharoen. (2019). The haze problem in Northern Thailand and policies to combat it: A review. **Environmental Science & Policy**, 97(21), 1-15.
- Lamond, G. (2007). What is a crime?. **Oxford Journal of Legal Studies**, 27(4), 609–632.
- Ruggiero, V., and South, Nigel. (2013) Green Criminology and Crimes of the Economy: Theory. Research and Praxis. **Critical Criminology**, 21(3), 359-373.
- Saengas, T., and Harnkiattiwong, T. (2025). Haze problems in Samoeng district, Chiang Mai, Thailand. **International Journal of Environmental Quality**, 68, 21–27.
- Saksakulkrai, S., Chantara, S., Kraisitnitikul, P., Srivastava, D., and Shi, Z. (2026). Unveiling the origins of Northern Thailand’s haze: Comprehensive chemical characterization and source apportionment of PM2.5 using targeted molecular markers. **Journal of Environmental Sciences**, 159, 635–648.
- Tacconi, L. (2016). Preventing fires and haze in Southeast Asia. **Nature Climate Change**, 6(7), 640–643.
- Tan, A. K. J. (2005). The ASEAN agreement on transboundary haze pollution: Prospects for compliance and effectiveness in post-Suharto Indonesia. **NYU Env'tl. LJ**, 13, 647-722.

- White, R. (2008). **Crimes against nature: Environmental criminology and ecological justice**. Cullompton: Willan. (Edition 1). <https://www.routledge.com/Crimes-Against-Nature-Environmental-Criminology-and-Ecological-Justice/White/p/book/9781843923619>.
- Wongpakaran, N., and Jintanakul, K. (2023). Policy incentives and open burning reduction in Northern Thailand. **Journal of Social Innovation and Development**, 15(2), 45–60.